

THAI JA: WRITING SCRIPT FOR PANTOMIME PERFORMANCE THROUGH DEVISING THEATRE APPROACH¹

Piangpaitoon Satrawaha²

Abstract

The source of this research is from observing that Thai contemporary mimes are trying to develop their performances to communicate more on the serious subject; however, some of them mistook that if they portray too serious subject, Thai audiences who are appreciative of comedic form would lost their interests on the show. As a result, Thai Pantomime scripts have not been able to find the balancing serious social message and comedic form. Study and experiment on a pantomime script writing by Devising Theatre process leads the researcher to perceiving the cause of problems in Thai mimes. After cooperating on the experimental research which worked on the researcher's implement, finally a new pantomime script was successfully composed with balancing comedic form and serious social message.

Keywords: pantomime, devising theatre, pantomime script, comedic form, serious social message

---

¹ This article is the conclusion part of a thesis named **Balancing comedic form and serious social message: a study of script writing and production of pantomime in Thailand**

² Master of Arts in Dramatic Arts, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

ไทยจำ : การศึกษาการสร้างบทละครใบ้ด้วยกระบวนการ Devising Theatre³

เพ็ญไพฑูริย์ สาตราวาหะ⁴

บทคัดย่อ

ปัจจุบันนักแสดงละครใบ้ในประเทศไทยพยายามที่จะพัฒนาการแสดงของตนเองให้มีประเด็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมมากขึ้น แต่นักแสดงละครใบ้ส่วนใหญ่กลับเข้าใจว่า หากนำเสนอเนื้อหาสาระที่เคร่งเครียดมากเกินไปก็จะไม่ถูกรสนิยมของผู้ชมชาวไทยที่นิยมละครใบ้ที่มีเนื้อหาตลกขบขัน บทละครใบ้ในประเทศไทยจึงยังไม่สามารถหาสมดุลระหว่างเรื่องราวที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมกับรูปแบบการแสดงที่ต้องรสนิยมความชอบเรื่องตลกขบขันของผู้ชมชาวไทยได้ บทความชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอผลการศึกษาและผลการทดลองสร้างบทละครใบ้ด้วยกระบวนการ Devising Theatre หรือกระบวนการประกอบสร้าง เพื่อศึกษาและทดลองนำสถานการณ์หรือปัญหาในสังคมไทยมาใช้เป็นเนื้อหาในการสร้างบทละครใบ้และผสมผสานกับการใช้ท่าชุดที่สร้างจากท่าทางที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของคนไทย ให้เป็นบทละครใบ้ที่มีรูปแบบตลกขบขันและมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง

คำสำคัญ: ละครใบ้ กระบวนการประกอบสร้าง บทละครใบ้ รูปแบบตลกขบขัน เนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคม

---

³ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงร่างวิทยานิพนธ์ เรื่องการหาสมดุลระหว่างรูปแบบตลกขบขันกับเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่จริงจัง: การศึกษากระบวนการสร้างบทและจัดการแสดงละครใบ้ในประเทศไทย หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ นิสิตหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิจัยเรื่อง "การหาสมดุระหว่างรูปแบบตลกขบขันกับเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่จริงจัง: การศึกษากระบวนการสร้างบทและการจัดแสดงละครใบ้ในประเทศไทย" นี้ เป็นงานวิจัยที่มีที่มาจากการประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และบันทึกกระบวนการสร้างบทละครใบ้ในประเทศไทย จากนักแสดงละครใบ้ และคณาจารย์ผู้สอนวิชาละครใบ้ เพื่อค้นหาวิธีการสร้างบทละครใบ้ ซึ่งการประมวล วิเคราะห์ สังเคราะห์ และบันทึกกระบวนการสร้างบทละครใบ้ในครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะค้นพบวิธีการสร้างบทละครใบ้ที่มีความสมดุระหว่างรูปแบบตลกขบขันกับเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่จริงจัง และสามารถสร้างการแสดงละครใบ้ที่มีความสมดุระหว่างรูปแบบและเนื้อหาได้ในที่สุด โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาและทดลองนำเอาสถานการณ์หรือปัญหาในสังคมไทยมาใช้เป็นเนื้อหาในการสร้างบทละครใบ้ และผสมผสานกับการใช้ท่าชุดที่สร้างจากท่าทางที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของคนไทยให้เป็นบทละครใบ้ที่มีรูปแบบตลกขบขันและมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง

การแสดงละครใบ้เป็นการแสดงที่กำลังได้รับความนิยมในประเทศไทย มีผู้ชมที่เคยดูและชื่นชอบละครใบ้เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ มีผู้สนใจศึกษาศาสตร์การแสดงละครใบ้ มีการบรรจุวิชาละครใบ้ในหลักสูตรการศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ และมีการนำเอาทฤษฎีการแสดงละครใบ้ไปประยุกต์ใช้ประกอบการแสดงเพื่อจุดประสงค์อื่นนอกเหนือจากตัวการแสดงละครใบ้เอง เช่นการใช้ละครใบ้ประกอบการแสดง เพื่อนำเสนอสินค้าในห้างสรรพสินค้า การใช้ละครใบ้เป็นตัวละครในมิวสิกวิดีโอเพลงไทยสากล เป็นต้น แม้ว่าละครใบ้จะได้รับความสนใจเป็นอย่างดีจากผู้ชมชาวไทย แต่กระนั้นก็ตาม มีความเข้าใจกันในหมู่ผู้ชมและแม้แต่ตัวนักแสดงเองว่า ละครใบ้เป็นการแสดงที่มุ่งเสนอความบันเทิงผ่านเรื่องราวและท่าทางที่ตลกขบขันเพียงอย่างเดียว ไม่ได้เน้นสาระวิพากษ์วิจารณ์สังคมซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของละครใบ้

ความเข้าใจผิดว่าละครใบ้ต้องนำเสนอแต่เรื่องราวชวนหัว ดีความง่าย เข้าใจง่าย กลบบทบาทการวิพากษ์วิจารณ์สังคมของละครใบ้ในปัจจุบันให้ด้อยลง ทั้งๆ ที่ละครใบ้พัฒนาเคียงคู่ ล้อเลียน ยั่วล้อ ท้วงติงไปกับบริบททางสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ละครใบ้ ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการของละครใบ้ในตะวันตกตั้งแต่สมัยกรีกเป็นต้นมา ในประวัติศาสตร์ศิลปะการละครของไทยก็เช่นกัน ครั้งแรกที่เริ่มมีการนำละครใบ้มาแสดงในประเทศไทย ละครใบ้ถูกนำมาใช้แสดงที่ถนนบริเวณที่การเมือง เมื่อกลุ่มพระจันทร์เสี้ยวการละครได้นำละครใบ้มาใช้ในการแสดงละครสะท้อนปัญหาสังคมตามที่สาธารณะ*

เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า แม้แต่ในประเทศไทยเองละครใบ้ก็มีบทบาทในการทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์สังคมแต่ต้น ปัจจุบันหน้าที่นี้นักถูกแทนที่ด้วยหน้าที่ของการสร้างความบันเทิงและเสียงหัวเราะ เมื่อพูดถึงละครใบ้ คนทั่วไปมักเข้าใจว่าละครใบ้ต้องนำเสนอเรื่องราวที่เข้าใจ

---

* ละครใบ้ของกลุ่มพระจันทร์เสี้ยวในยุคนั้นเป็นละครแบบ "จรรยา" คือเคลื่อนไหวง่ายและสามารถเปิดการแสดงได้ทุกสถานที่ แกนนำทางด้านละครของกลุ่มคือ คำรณ คุณะติลภ ได้ศึกษาศิลปะแขนงนี้มาจากนักแสดงชาวเยอรมัน กลุ่มพระจันทร์เสี้ยวได้สลายตัวไปภายหลังเหตุการณ์ทางการเมืองในปีพ.ศ.2519 และการเปิดการแสดงในยุค 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 คือยุคแรกของศิลปะละครใบ้แบบยุโรปในประเทศไทย (เจริญขวัญ แพรกทอง, 2537,62)

"ง่าย" ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนนี้ส่งผลให้บทละครใบ้ในปัจจุบันมุ่งเน้นเสนอเรื่องราวที่ไม่ต้องใช้กระบวนการตีความเท่าใดนัก เช่น เรื่องจากนิทาน การแสดงตลก การแสดงท่าทางประกอบเสียงเพลง เป็นต้น

สาเหตุของปัญหาที่แท้จริงน่าจะมีสองประการ ประการแรก คือ นักแสดงละครใบ้มองข้ามการนำเสนอเรื่องราวที่มีเนื้อหาสาระใกล้ตัวผู้ชม เช่น ปัญหาในสังคมร่วมสมัย วิถีชีวิตแบบไทยๆ อุดมปัญญาของคนไทย เป็นต้น และเมื่อมีการนำเสนอเนื้อหาที่มีการสะท้อนหรือเสียดสีสังคม ละครใบ้ก็มักกล่าวถึงสังคมโดยกว้าง ไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าเป็นสังคมไทย

ประการที่สอง ภาษาท่าทางที่นักแสดงละครใบ้ใช้ในการแสดงเป็นการยืมชุดท่าจากนักแสดงละครใบ้ชาวยุโรปที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูผู้สอนละครใบ้ชาวไทยซึ่งมีโอกาสได้ไปศึกษาวิธีการแสดงมาจากต่างประเทศอีกต่อหนึ่ง และจากกลุ่มนักแสดงละครใบ้ชาวญี่ปุ่นที่มาแสดงในประเทศไทยและได้รับความชื่นชมจากผู้ชมชาวไทย การยืมชุดท่าในบางครั้งเป็นเพียงแค่การหยิบเอาชุดท่าจากแบบฝึกหัดที่นักแสดงละครใบ้ทุกคนต้องฝึก เช่น ท่าทางการดึงเชือก ท่าทางการจับกระຈก ท่าทางการเดินอยู่กับที่แต่เสมือนนักแสดงเดินไปข้างหน้า มานำเสนอโดยสร้างเนื้อเรื่องที่สามารถใช้ท่าทางพื้นฐานเหล่านี้ได้ โดยบางครั้งมิได้ให้ความสำคัญกับเนื้อเรื่องนัก และมีได้ปรับประยุกต์ท่าทางให้เกิดการเลียนแบบท่าทางธรรมชาติจริงๆ

ผู้ชมอาจคิดว่านักแสดงกำลังทำอะไรอยู่แม้นักแสดงจะไม่พูดแต่ผู้ชมก็อาจตีความได้ แต่ก็เป็นการตีความในระดับที่ตื้นเขิน บางครั้งทำให้การแสดงไร้ความหมายเพราะผู้ชมไม่ได้มีความรู้สึกร่วมในเหตุการณ์ที่นักแสดงพยายามนำเสนอ ผู้ชมจึงขีดขยาดการแสดงที่ซ้ำซากน่าเบื่อมีแต่ท่าทางเดิมๆ ไม่มีบทสนทนาที่ชวนติดตาม

เหตุผลทั้งสองประการส่งผลให้บทละครใบ้ที่ผ่านมาไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์สังคมได้อย่างลึกซึ้งที่เป็นเช่นนั้นเพราะละครใบ้เป็นศาสตร์แห่งการสื่อสารระหว่างผู้ชมกับนักแสดงโดยไม่ใช้บทสนทนาหรือคำพูด จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่บทละครใบ้จะต้องสร้างประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้ชมกับผู้สร้างบทหรือนักแสดง ละครใบ้ที่มีจุดร่วมของการรับรู้จะสามารถถ่ายทอดสาระที่ผู้สร้างบทและตัวนักแสดงเองต้องการนำเสนอได้โดยที่คนดูไม่ต้องเสียเวลาคาดเดาว่าผู้แสดงกำลังแสดงเป็นตัวละครใดอยู่ในสถานการณ์หรือสถานที่ใด เพราะการใบ้คำไม่ใช่จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของละครใบ้ หากเป็นเช่นนั้นความหมายแฝง แนวคิด หรือปรัชญาที่อยู่ภายใต้ท่าทางการกระทำคงถูกมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย

ผู้วิจัยเชื่อว่า หากมีการสร้างบทละครใบ้ที่เน้นหยิบยกสถานการณ์หรือเหตุการณ์เฉพาะที่คนไทยสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวกับเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในละครใบ้ได้อย่างฉับพลัน ผสมผสานชุดท่าของละครใบ้ที่เลียนแบบจากท่าทางที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของคนไทย จะทำให้ได้บทละครใบ้ที่มีสมดุลขององค์ประกอบสำคัญทั้งสองอย่าง คือมีรูปแบบตลกขบขันและมีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง

ผู้วิจัยได้ประมวลวิธีการสร้างบทละครใบ้จากนักแสดงละครใบ้ในประเทศไทยที่ได้ไปสัมผัสภาษาธรรมชาติและศึกษา และค้นพบว่าวิธีการสร้างบทละครใบ้ของนักแสดงละครใบ้ในประเทศไทยนั้นมีได้มีแบบแผนตายตัว ส่วนใหญ่ใช้วิธีการจับประเด็นที่ตื้นตื้นใจ ค้นหาโครงเรื่อง (Plot) ด้วยวิธีทดลองแสดงจากปฏิภาณ (Improvisation) และอาศัยสายตาค้นหาเพื่อนร่วมงานหรือครูผู้สอนการแสดงละครใบ้

ให้ช่วยวิจารณ์การแสดงก่อนนำเสนอจริงต่อหน้าผู้ชม ผู้วิจัยเห็นว่า วิธีการทำงานดังกล่าวมีลักษณะการทำงานคล้ายกับวิธีการทำงานของ Devising Theatre หรือกระบวนการประกอบสร้างเป็นอย่างมาก

Devising Theatre (หรือ Devised Theatre หรือ Collaborative Theatre) ซึ่งในงานวิจัยนี้ใช้คำเรียกว่า "กระบวนการประกอบสร้าง" คือรูปแบบการทำงานละครประเภทหนึ่งที่มีมุ่งเน้นการสร้างละครที่ใช้กระบวนการสร้างสรรค์ร่วมกันของผู้เข้าร่วมกระบวนการ ตั้งแต่การเลือกเรื่อง สร้างบท การกำกับการแสดง การแสดง การออกแบบ ฯลฯ ผู้เข้าร่วมกระบวนการก็คือสมาชิกในคณะละครหรือนักการละครฝ่ายต่างๆ นั่นเอง ผู้เข้าร่วมกระบวนการประกอบสร้างทุกคนมีความเข้าใจตรงกันว่ากระบวนการที่กำลังทำอยู่นั้นมีใช้กระบวนการทำละครตามชนบ คือไม่ได้อิงการทำงานจากบทละครที่เขียนขึ้นล่วงหน้าเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ต้องการทำงานที่ทุกคนจะใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และสัญชาตญาณของแต่ละคน ในการทำงานตามที่ตนสนใจและได้รับมอบหมาย และร่วมงานกันประกอบสร้างละครเรื่องใหม่ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการประกอบสร้างละครนั้นเป็นไปตามการตกลงร่วมกันของผู้ร่วมกระบวนการ

ในแง่ของการสร้างบทละคร ผู้นำกระบวนการประกอบสร้างจะกระตุ้นให้นักแสดงและผู้เข้าร่วมกระบวนการใช้ความคิดสร้างสรรค์ทั้งทางร่างกายและสติปัญญาในการประกอบสร้างบทละครเรื่องใหม่ที่เกิดจากการรวบรวม ตัดแต่ง และปรับเปลี่ยนนานาทัศนะของปัจเจกบุคคลที่มีต่อโลกและสังคม กระบวนการประกอบสร้างให้อิสระแก่ทุกเครื่องมือ ที่หากจะกล่าวให้ชัดเจนขึ้นก็คือ กระบวนการประกอบสร้างคือแนวทางการทำงานใดก็ได้ที่สนับสนุนให้ผู้ร่วมกระบวนการได้ใช้สัญชาตญาณ ปฏิภาณไหวพริบ และชุดความคิดร่วมกันสร้างเป็นบทละคร กระบวนการประกอบสร้างคือการปะติดปะต่อชิ้นส่วนของประสบการณ์อันมาจากการเรียนรู้ตนเอง เรียนรู้วัฒนธรรม และเรียนรู้โลกที่เราอาศัยอยู่ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นทัศนคติอันหลากหลายที่มาจากมุมมองของผู้เข้าร่วมกระบวนการแต่ละคน ผลลัพธ์จากกระบวนการประกอบสร้างคือผู้เข้าร่วมกระบวนการจะได้เข้าใจตนเองผ่านบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพราะกระบวนการประกอบสร้างให้โอกาสผู้เข้าร่วมกระบวนการได้สำรวจ รวบรวม และแปลงประสบการณ์ส่วนตัว ความฝัน หรือข้อมูลจากการวิจัยและค้นคว้า การทดลองแสดงจากปฏิภาณและการลองผิดลองถูก กล่าวโดยสรุปแล้ว การประกอบสร้างคือการรวบรวมและสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ ที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการต้องมีจินตนาการ มีการวางแผนที่ดี ช่างสังเกต และที่สำคัญที่สุดคือต้องเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น (Oddey, 1984, 1)

เวลาที่พูดถึงบทการแสดงในละครใบ้ นั้น ไม่ได้หมายถึงบทที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่หากหมายถึงการนำเสนอสถานการณ์ ตัวละคร ฉากและการกระทำของตัวละครเพื่อสื่อสารความหมายที่อยู่นอกเหนือคำพูดหรือตัวอักษร ดังนั้นการสร้างบทละครจึงหมายถึงกระบวนการค้นหาองค์ประกอบต่างๆ ที่จะทำให้ละครใบ้หนึ่งเรื่องสามารถสื่อสารข้อความไปยังคนดูผ่านการแสดงออกทางร่างกายโดยปราศจากบทสนทนา ผู้วิจัยเลือกกระบวนการประกอบสร้างมาเป็นเครื่องมือหลักในการทดลองสร้างบทละครใบ้ครั้งนี้ด้วยเหตุผลหลักสองประการ

ประการแรก การใช้กระบวนการประกอบสร้าง ทำให้ประเด็นเรื่องสังคมและการเมืองชัดเจนขึ้น เพราะเป็นพื้นที่กลางที่นักแสดงและผู้ร่วมกระบวนการทุกคนสามารถแสดงจุดยืนและความคิดเห็นของตัวเองที่มีต่อสังคม การเมือง และแนวคิดต่างๆ ได้

ประการที่สอง กระบวนการประกอบสร้างสนับสนุนให้ผู้ใช้กระบวนการคิดนอกกรอบจากขบวนการสร้างสรรค์งานละครที่เริ่มจากบทละครลายลักษณ์อักษร ซึ่งมีได้ชัดต่อวิธีการสร้างบทละครไปแบบเดิมแต่อย่างใด เนื่องจากในการทำงานของคณะละครใบ้และนักแสดงละครใบ้ในประเทศไทยมักจะเริ่มต้นการสร้างบทละครใบ้ โดยนักแสดงสร้างบทจากจินตนาการและร่างกายของตนเอง เน้นเลือกเนื้อเรื่อง que อื้อให้เกิดภาพที่น่าสนใจบนเวทีที่สร้างอารมณ์ขัน แสดงมายาของละครใบ้หรือแสดงฝีมือของนักแสดงมากกว่าการให้ความสำคัญกับแก่นความคิดของเรื่อง การใช้กระบวนการประกอบสร้าง ผู้ร่วมกระบวนการ จะได้ร่วมกันนำเสนอความคิดเห็น และแบ่งปันประสบการณ์ผ่านวิธีการประกอบสร้างหลากหลายวิธี จะทำให้ได้บทละครที่น่าสนใจ อิงสถานการณ์ปัจจุบัน และได้ยิน "เสียง" หรือความคิดเห็นของผู้ร่วมกระบวนการจนสามารถวิพากษ์วิจารณ์ กระตุ้นเตือน ตั้งคำถาม หรือปลุกคนดูให้ตื่นด้วยข้อความบางอย่างที่ต้องการสื่อสารไปยังสังคมได้

การทำงานครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยทำร่วมกับกลุ่มตัวอย่างกรณีศึกษาคือ กลุ่มละครใบ้เบบี๋ไม้มี่ สาเหตุที่เลือกกลุ่มละครใบ้เบบี๋ไม้มี่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากเป็นกลุ่มนักแสดงละครใบ้อาชีพ ผ่านการฝึกฝนละครใบ้อย่างต่อเนื่องมานานกว่า 9 ปี มีผลงานละครใบ้สม่ำเสมอ เป็นกลุ่มที่มีชื่อเสียง และได้รับความนิยมอย่างสูงกลุ่มหนึ่งในประเทศไทย และที่สำคัญที่สุดคือเป็นกลุ่มละครใบ้ที่มีทิศทางในการสร้างบทละครใบ้ที่มีเนื้อหาตลกขบขันมากกว่ามุ่งเน้นการนำเสนอประเด็นทางสังคม

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยวางตัวเองในบทบาทของผู้นำกระบวนการประกอบสร้าง/ผู้เขียนบท (Divisor/ Author) ซึ่งบทละครใบ้เรื่องไทยจ๋าที่ผู้วิจัยเขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น เป็นเพียงบันทึกกระบวนการ และสรุปความคิดเพื่อเป็นหลักฐานในการวิจัยเท่านั้น

ในบทความนี้ จะอภิปรายถึงผลการทดลองสร้างบทละครใบ้ และทดลองจัดการแสดงละครใบ้เรื่องใหม่ มีชื่อชุดการแสดงว่า ไทยจ๋า จากการทดลองประกอบสร้างบทละครใบ้เรื่อง ไทยจ๋า ซึ่งประกอบไปด้วยละครใบ้ขนาดสั้น 7 เรื่อง ดังต่อไปนี้

1. ไหว้ไทย

บทใหม่โรงของเรื่อง นำเสนอการตีความเชิงสัญลักษณ์ของท่าทางการไหว้ ตัวละครในเรื่องใช้ท่าทางการไหว้เป็นตัวเชื่อมโยงสถานการณ์แต่ละสถานการณ์ นักแสดงจะเปลี่ยนบทบาทเป็นตัวละครต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ทัดเทียม ระบบความเชื่อ และความขบขันที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ที่ผู้ชมชาวไทยคุ้นเคย นำไปสู่การตั้งคำถามว่า แท้ที่จริงแล้วคนไทยให้ความสำคัญกับสิ่งใด และใครเป็นผู้มีอำนาจในสังคมไทย

2. I ♥ Thailand

เรื่องราวหุ่นวายของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นและคนรับจ้างขับรถตุ๊กตุ๊กน้ำใจงาม ที่พยายามสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวด้วยการพาไปชมสถานที่ท่องเที่ยวชื่อดังในประเทศไทย ไม่เว้นแม้แต่สถานที่ท่องเที่ยวยามค่ำคืน บทละครใบ้เรื่องนี้ขยายให้เห็นภาพประเทศไทยในมุมมองของชาวต่างชาติ ซึ่งขัดแย้งกับสิ่งที่คนไทยในฐานะเจ้าบ้านต้องการนำเสนอ

3. พระเวสสันดรแห่งประตูน้ำ

ชายหนุ่มคนหนึ่งต้องการรับประทานอาหารอย่างสงบ เขาเลือกร้านค้าริมทางที่มีผู้คนสัญจรไปมา แต่แทนที่จะได้รับประทานอาหารอย่างที่ตั้งใจ เขากลับถูกรบกวนจากกองทัพขอม ท้อแท้แม่ค้าที่พยายามขายสินค้าด้วยวิธีการต่างๆ รวมถึงมีจ้าวซีพีที่อยากได้เงินจากคนใจอ่อนอย่างเขา เขาควรจะทำอย่างไร เมื่อใจหนึ่งก็อยากแสดงน้ำใจช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน แต่อีกใจหนึ่งก็เกรงว่าการช่วยเหลือจะเท่ากับการสนับสนุนให้เกิดวงจรหากินแบบนี้ต่อไปเรื่อยๆ และจะทำอย่างไรเมื่อถูกคุกคามมากๆ เข้า บทละครเรื่องนี้ทำให้ผู้ชมได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งบางครั้งผู้ชมก็ตกอยู่ในสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกเช่นเดียวกับตัวละคร

4. สักศรี

บทละครใบ้เรื่องนี้ย่อแล้วความเชื่อเรื่อง "ไม่เชื่ออย่าลบหลู่" ของคนไทย บทละครถูกประกอบสร้างให้เป็นบทละครใบ้แสดงเดี่ยว นักแสดงหนึ่งคนเล่นเป็นสองตัวละคร คือ อาจารย์หนู ช่างสักผู้นำเกรงขาม และลูกศิษย์ซีแพ้ว ลูกศิษย์ต้องการให้อาจารย์สักรอยสักศักดิ์สิทธิ์เพื่อมอบพลังและความกล้าให้กับเขา แต่เรื่องอลหม่านก็เกิดขึ้น เมื่อกกลางพิธีสักลูกศิษย์เกิด "ของเข้า" เขาและอาจารย์จึงต้องต่อสู้กันด้วยพละานุภาพเหนือมนุษย์

5. ศิกวันทรงชัย

การต่อสู้ล้อเลียนท่าทางแม่ไม้มวยไทยของตึกแตนสองตัวที่ไม่ถูกกัน จุดจบของตึกแตนสองตัวที่ไม่รู้วาทะเลาะกันเรื่องอะไรก็คือต้องโดนจับไปทอดกินอยู่ดี สะท้อนภาพความขัดแย้งทางการเมืองของคนสองฝ่ายที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกัน

6. สุปฏิปันโณ

บทละครใบ้เรื่องนี้ต้องการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ เช่น การอวดอุตริ การมกายเรื่องไสยศาสตร์ เป็นต้น ผู้ชมหัวเราะกับการกระทำอัน "ล้ำเส้น" ของตัวละครพระสงฆ์ในเรื่องที่ทั้งปราบผี ปลุกเสกของขลัง ไปจนกระทั่งพยายามใกล้ชิดกับสีกา ซึ่งเชิญให้ผู้ชมขึ้นมาร่วมแสดงด้วย

7. ราตรีสวัสดิ์

บทละครใบ้ประกอบเพลง แสดงภาพเหตุการณ์สงครามในภาคใต้ผ่านตัวละครทหาร 3 นาย ที่ต้องแลกชีวิตเพื่อปกป้องคนในชาติ แสดงภาพผู้คนที่ใช้ชีวิตอาศัยอยู่ท่ามกลางสงคราม วิธีชีวิตที่เคยสุขสงบกลับถูกทำลายด้วยเสียงปืน ชาวบ้านผู้บริสุทธิ์หลายคนถูกฆ่า คู่ขนานไปกับอาชญากรรมที่คนไทยบางคนเอาชีวิตและเวลาอันมีค่าของตนเองไปทิ้งหรือทำร้ายผู้บริสุทธิ์ในสังคมกับการทำเรื่องไร้สาระที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ กลุ่มวัยรุ่นแข่งรถมอเตอร์ไซด์บนถนนหลวง กลุ่มวัยรุ่นปาหินที่กำลังเป็นข่าวใหญ่ในขณะนั้น

ผู้วิจัยได้ทดลองใช้กระบวนการประกอบสร้างและสรุปออกมาเป็นขั้นตอนในการทำงานหลักๆ ได้ทั้งหมด 10 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ช่วงค้นหา

1. ผู้นำกระบวนการ (ผู้วิจัย) เลือกหัวข้อที่ตนเองสนใจ ส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่เป็นเรื่องที่เป็นที่ถกเถียง ถูกพูดถึง และเห็นว่ายังเป็นปัญหาอยู่ในสังคมไทยร่วมสมัย เช่น ควรหรือไม่กับการบริจาคเงินให้กับขอทาน หรือซื้ออาหารเลี้ยงสัตว์ที่ถูกคนนำมาเร่ร่อนขอทาน ความรู้สึกเป็นห่วงต่อเหตุการณ์สงครามในภาคใต้ ความขัดแย้งทางการเมืองที่กำลังปะทุ ความเชื่อมงายเรื่องไสยศาสตร์ที่แม้ว่าโลกจะเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์อย่างไร ความเชื่อในเรื่องลึกลับที่พิสูจน์ไม่ได้ของคนไทยก็ยังคงอยู่
2. ผู้นำกระบวนการนำประเด็นต่างๆ ที่เห็นว่าสำคัญและรู้สึกอยากเล่า ไปอภิปรายร่วมกับนักแสดง เพื่อค้นหามุมมองของนักแสดง และเลือกเรื่องที่ถูกคนสนใจร่วมกัน

ช่วงประกอบสร้างบทละครใบ้

3. (กระบวนการข้อ 3, 4, 5, และ 6 จะทำสลับกันไปมาจนกระทั่งจบช่วงทดลอง) ผู้นำกระบวนการให้นักแสดงทดลองแสดงจากปฏิภาณตามใจพจน์ที่ผู้นำกระบวนการออกแบบ โดยคาดหวังว่าจะทำให้นักแสดงสามารถค้นหาแก่นของเรื่อง รวมไปถึงโครงเรื่อง ตัวละครและชุดท่าได้
4. หลังจากทดลองแสดงจากปฏิภาณแล้ว ผู้นำกระบวนการพูดคุยกับนักแสดงและร่วมกันเลือกเรื่องที่เห็นว่าสนุก สามารถวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างตลกขบขัน และที่สำคัญสามารถพัฒนาเป็นละครใบ้ที่ดีได้
5. ผู้นำกระบวนการให้นักแสดงดูข่าว ภาพประกอบ รูปถ่าย ฟังเพลง และให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อให้นักแสดงสามารถเทียบเคียงประสบการณ์ส่วนตัวกับประเด็นที่ต้องการนำเสนอได้ และเป็นวัตถุดิบสำคัญให้นักแสดงใช้สร้างชุดท่า

ช่วงตัด/ต่อ/แต่ง/เติม

6. นักแสดงให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะกลวิธีการแสดงละครใบ้ที่น่าสนใจ และช่วยให้ละครสื่อสารได้มากขึ้น และเรียกเสียงหัวเราะได้มากขึ้น เช่น ด้วยกลวิธีการแสดงละครใบ้นักแสดงคนเดียวสามารถเปลี่ยนบทบาทเป็นตัวละครหลายๆ ตัวได้ หรือ นักแสดงสามารถแสดงบทบาทเหนือจริงอย่างการเหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นต้น
7. นักแสดงซ้อมการแสดงเพื่อจดจำบทละคร ในระหว่างนั้นยังอนุญาตให้นักแสดงและผู้นำกระบวนการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทละครได้ตลอดเวลา จึงสามารถตัด ต่อ แต่ง เติม บทละครให้มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมและมีรูปแบบตลกขบขันมากที่สุด ระหว่างการซ้อมผู้วิจัยบันทึกกระบวนการไปด้วย
8. เมื่อได้ประกอบสร้างบทละครใบ้ทั้งหมด 7 เรื่อง ที่ผู้นำกระบวนการเห็นว่าเหมาะสมและสามารถตอบสนองมิติฐานที่ตั้งไว้ได้แล้ว ผู้นำกระบวนการจึงเขียนเป็นบทละคร เพื่อบันทึกความจำ
9. ผู้กำกับการแสดงและนักออกแบบเข้ามาร่วมงาน สำหรับการทดลองนี้ผู้กำกับจะช่วยกำกับภาพบนเวที ทิศทางการเคลื่อนไหวของนักแสดง โดยไม่แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงบทละคร

ช่วงจัดการแสดง

10. จัดการแสดง เก็บข้อมูลจากผู้ชมโดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็น จัดเสวนาหลังการแสดงและบันทึกวิถีทัศน์ เพื่อนำมาสรุปผลการวิจัย

จากกระบวนการประกอบสร้างบทละครใบ้ 10 ขั้นตอน หรือที่จัดกลุ่มออกมาได้ 3 ช่วง กล่าวคือ ช่วงค้นหา ช่วงประกอบสร้างบทละครใบ้ และช่วงตัด/ต่อ/แต่ง/เติม ตามลำดับ ช่วงที่ผู้วิจัยและนักแสดงให้ความสำคัญมากที่สุดคือช่วงประกอบสร้างบทละครใบ้ เพราะเป็นช่วงที่กำหนดเนื้อหาและรูปแบบของการแสดงละครใบ้เรื่องนี้ ในการประกอบสร้างบทละครใบ้ช่วงค้นหา ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการประกอบสร้างเพื่อค้นหาแก่นของเรื่อง (Theme) โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) และชุดท่า (Movement) อันนำไปสู่บทละครที่มีความสมดุลระหว่างรูปแบบการแสดงที่ตลกขบขันกับเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยร่วมสมัย

แก่นของเรื่อง (Theme)

จากกระบวนการประกอบสร้างบทละครใบ้ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้น ทำให้ค้นพบแก่นความคิดของละครใบ้เรื่อง ไทยจ๋า คือความต้องการที่จะนำเสนอ "เรื่องไร้สาระประจำวัน" ที่เกิดขึ้นทุกวันในสังคมรอบตัวเรา เรื่องไร้สาระที่มักถูกมองข้ามแต่กลับสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาใหญ่ระดับประเทศ แสดงให้เห็นถึงทัศนะของผู้วิจัยและนักแสดงที่มีต่อสังคมไทย การแสดงละครใบ้เรื่อง ไทยจ๋า แม้ว่าจะแสดงออกด้วยการแสดงที่เรียกเสียงหัวเราะและท่าทางที่ตลกขบขัน แต่ก็มีสำนึกต่อสังคมที่ต้องการตั้งคำถามวิพากษ์วิจารณ์การกระทำและอยากเห็นสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น ละครใบ้ขนาดสั้นทั้ง 7 เรื่อง ดีแต่นิสัยที่เล่นที่จริง รักสนุกของคนไทย สะท้อนให้เห็นภาพรวมความฟอนเฟะของสังคมไทยผ่านเหตุการณ์และสถานการณ์ต่างๆ บทละครเตือนเราว่าบางครั้งเราเองก็ลืมหรือแสร้งหลับตาข้างเดียวว่าไม่เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นรอบตัวเรา บางครั้งบทละครก็ตั้งคำถามว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่เราคุ้นชินกับปัญหาเหล่านี้ไปเสียแล้ว และเมื่อคนดูละครใบ้เรื่อง ไทยจ๋า บทละครจะทำทนายคนดูว่าปัญหาสังคมที่แท้จริงก็คือความเพิกเฉย แก่งลัสมิ่ ไม้รับรู้ ไม่พูด หรือ "เป็นใบ้" ของคนไทยนั่นเอง

โครงเรื่อง (Plot)

ปมปัญหาในบทละครเรื่อง ไทยจ๋า ถูกผูกขึ้นจากความขัดแย้งของตัวละคร ซึ่งก็คือภาพแทนของคนในสังคมที่มีต่อตัวละครด้วยกันเองหรือมีต่อสถานการณ์ตรงหน้า กระบวนการที่เห็นในการสร้างโครงเรื่องสำหรับบทละครใบ้ ผู้นำกระบวนการประกอบสร้างใช้การพูดคุยถามความคิดเห็นจากนักแสดงเป็นหลัก กลวิธีหนึ่งที่น่าสนใจที่ค้นพบระหว่างการประกอบสร้างบทละครใบ้คือ ให้นักแสดงลองเล่าเรื่องต่อกัน ผู้วิจัยยกคำหรือวลีที่น่าสนใจและคิดว่าน่าจะสร้างเป็นสถานการณ์ที่น่าสนใจขึ้นมา เช่น "หวย" ให้นักแสดงเล่าเรื่องจากประสบการณ์และจินตนาการของตัวเอง นักแสดงจะผลัดกันเล่าเรื่องต่อจากนักแสดงคนก่อน แต่วิธีการเล่าของนักแสดงละครใบ้คือใช้ท่าทางการเคลื่อนไหว ไม่ได้เล่าออกมาเป็นคำพูด นับเป็นข้อดีของการใช้กระบวนการประกอบสร้าง เพราะได้ค้นพบโครงเรื่องที่ผู้ร่วมกระบวนการทุกคนสนใจจริงๆ

อีกทั้งยังมีตัวละครมากพอที่จะคัดเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจ มีความคิดสร้างสรรค์และสะท้อนให้เห็นมุมมองวิพากษ์วิจารณ์สังคมได้

ตัวละคร (Character)

กลวิธีหนึ่งที่น่าสนใจในการเล่าเรื่องคนไทยในบทธละครใบ้เรื่อง ไทยจำ คือการใช้ตัวละครจำนวนมากเพื่อสร้างภาพสะท้อนของสังคมไทย โดยนักแสดงสามคนจะเล่นเป็นตัวละครหลายตัว ยกตัวอย่างเช่นในละครใบ้ขนาดสั้นเรื่องสุดท้าย ราตรีสวัสดิ์ นักแสดงทั้งสามแสดงเป็นตัวละครนับสิบตัว แสดงภาพวิถีชีวิตของผู้คนหลากหลายอาชีพ หลากหลายวัยที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านชนบททางจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาทิ ครู พระ แม่บ้าน ชาวประมง ทหาร เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นคือคนดูสามารถเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับตัวละครเชื่อมโยงตัวละครเข้ากับบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง เชื่อมโยงตัวละครเข้ากับประสบการณ์ชีวิตของตัวเอง เพราะคนดูรู้จักตัวละครเหล่านี้อยู่แล้ว การที่ตัวละครปรากฏต่อหน้าด้วยกรรณำเสนอที่นำเสนอทำให้เกิดการตั้งคำถามกับการกระทำของตัวละครและความถูกต้องยุติธรรมในสังคม ส่งผลให้ละครสามารถสะท้อนภาพสังคมและวิจารณ์การกระทำของผู้คนในสังคมได้

ชุดท่า (Movement)

ภาษาที่ใช้ในบทธละครใบ้เป็นภาษาท่าทาง แบบฝึกหัดที่ใช้เพื่อค้นหาภาษาท่าทางหรือชุดท่ามาจากการแสดงจากปฏิภาณเป็นส่วนใหญ่ และเกิดจากการเลียนแบบจากที่ได้ไปสังเกตมนุษย์ดังที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้วข้างต้น เมื่อให้โครงเรื่องเกิดขึ้นในประเทศไทย พูดถึงปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และตัวละครเป็นคนไทย ท่าทางที่อยู่ในวิถีชีวิตซึ่งเปรียบเสมือนภาษาไทยที่เป็นภาษาแม่ก็ตามมา การเล่าโดยปราศจากคำพูดเน้นย้ำให้เห็นความหมายของท่าทาง การที่ท่าหนึ่งท่าสามารถตีความได้หลากหลาย คือความรุ่มรวยทางภาษาและความคิดของคนไทย ขณะเดียวกันท่าเพียงท่าเดียวก็สะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ในสังคม

ผู้วิจัยทดลองใช้ท่าเฉพาะที่ปรากฏในสังคมไทยเท่านั้น เพื่อพิสูจน์ว่าชุดท่าที่ออกแบบขึ้นเฉพาะจะสามารถสื่อสารกับผู้ชมชาวไทยได้อย่างจับพลัด ทำให้ผู้ชมสามารถเทียบเคียงประสบการณ์และมุมมองของตนเองกับการแสดงได้ ชุดท่าที่ผู้วิจัยใช้เช่นท่าสัถยันต์ในบทธละครใบ้ขนาดสั้นเรื่อง สักศรี นักแสดงหนึ่งคนเล่นเป็นทั้งอาจารย์สัถยันต์และลูกศิษย์ที่เข้าพิธีสัถยันต์ หากแสดงอากัปภิกิริยาของช่างสักที่เคร่งขรึมมากแล้ว กับลูกศิษย์ที่โดนสักแล้วบ้าคั่งเพราะ "ของ" เข้าใจชาวต่างชาติที่ไม่คุ้นเคยกับวัฒนธรรมไทยดูอาจจะไม่เข้าใจว่าตัวละครทั้งสองตัวอยู่ในสถานการณ์ใดและเรื่องราวนี้มีความหมายอย่างไร แต่เมื่อทดลองแสดงให้ผู้ชมชาวไทยดู ปรากฏว่าผู้ชมเข้าใจสถานการณ์อย่างง่ายดาย

เนื้อหาข้างต้นนี้คือส่วนหนึ่งของการทดลองกระบวนการสร้างบทธละครใบ้ผ่านกระบวนการประกอบสร้างซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าการกระบวนการประกอบสร้างเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับการสร้างบทธละครใบ้และสามารถสร้างสมดุลระหว่างเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมไทยร่วมสมัยและรูปแบบการแสดงที่ตลกขบขันได้จริง ผู้วิจัยคาดหวังว่า ในอนาคตละครใบ้จะได้รับความสนใจจากผู้ชมชาวไทยเพิ่มขึ้นและกลับมาทำหน้าที่ทางสังคม โดยที่ยังคงต้องรสนิยมความชอบเรื่องตลกขบขันของคนไทยเอาไว้ได้ สร้างสรรค์ศิลปะ

การละครที่มีทั้งสาระและความบันเทิง งานวิจัยชิ้นนี้จะส่งเสริมการศึกษาศาสตร์แขนงนี้ เป็นแนวทางสำหรับ
ศึกษาศิลปะการแสดงแขนงนี้ในประเด็นอื่นๆ ต่อไป

อ้างอิง

เจริญขวัญ แพรกทอง. (2537, กันยายน). ละครใบ้: นาฏกรรมแห่งความเจ็บ. **The Earth** 2000, 1(11), หน้า 52-70.

Aubert, C. (1970). **The art of pantomime**. New York: B. Blom.

Heddon, D. & Milling, J. (2006). **Devising performance: a critical history**. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Lecoq, J. & Bradby, D. (2006). **Theatre of movement and gesture**. London: Routledge.

Loeschke, M. S. (1982). **All about mime: Understanding and Performing the Expressive Silence**. New Jersey: Prentice-Hall.

Oddey, A. (1994). **Devising Theatre: a Practical and theoretical handbook**. London: Routledge.